

Darai Lajos (Kápolnásnyék):

Szenvedélyes hűség, áldozatos munka.
Szikora István lakóhelyi könyve, a
„Szeretett szülőföld: Kupuszina”¹

Kupuszina szülötte, Dr. Szikora István ma Szabadkán élő nyugdíjas orvos² a szülőföldje iránti szeretetét a község történetének alapos, részletes feltárásával mutatta meg. Kutató munkája e gyümölcsének szép könyvben való megjelentetését maga vállalta, amivel saját ifjúsága színterét megidézve a mindenkiben élő honvágnak áldozott, mintegy újraélve a Kupuszinán töltött éveit, máshol élő családja és a mai kapusziniaiak számára példaértékűen megidézve a 260 évre visszanyúló eseményeket, a magyar nemzetet éltető és gyarapító gyökereket.

Dr. Szikora István, 2013-tól a Vajdasági Magyar Helytörténeti Egyesület elnöke részéről több általa jegyzett, Kapuszináról szóló írás és előadás is megelőzte ezt a könyvét, mint a Szikora István: *Szülőföld a család- és a ragadványnevek tükrében*. Szabadka, 2009; Dr. Szikora István szerk.: *Kupuszina régi okmányai*;

¹ Szikora István: *Szeretett szülőföld: Kupuszina. Földrajza, határrész- és dűlőmegnevezései, a település alakulása, események a történelem folyamán, a földművelés a kezdetektől napjainkig*. A szerző kiadása. Lektor Bálint Irén. Szabadka, 2011. 228 oldalon, fűzve, kemény kötésben. ISBN 978-86-914641-0-3. A fenti, könyv címlapi kép 2007-es légifelvétel a faluról.

² Aki a Zürichi Magyar Történelmi Egyesület oszlopos tagja, szabadkai segítőinek egyike.

Kupuszinai Füzetek 5, Kupuszina, 2010; Szikora István: Kereskedelem a régi Kupuszinán. *Bácsország* 2010/3, 54-56; Szikora István: Kupuszina útjai c. ea. III. *Történettudományi Találkozó*. Hódmezővásárhely Emlékpont, 2010. júl. 11.

Amint Zsellér István beszámolt róla, az itt ismertetett könyv hiánypótló, mert „az a felismerés hívta létre, hogy a különböző előjáró helytörténeti munkák bizonyos, a falu történelmének szempontjából igen fontos eseményekről megfeledeztek, vagy nem közöltek elég adatot. Ilyen volt a nagy kolerajárvány, amely hatalmas csapás nagyban hozzájárult a település lakosságának megfoghatóságához. Több helytörténeti mű született az elmúlt száz évben, azonban néhány esetben a helyismeretet lehet kifogásolni, néhány esetben pedig a mű különös témájú, főleg egyházi vonatkozású. Azt sem kell elfelejtenünk, hogy az utolsó összefoglaló jellegű mű megjelenése óta évtizedek teltek el, és az ott közölt adatok ma már nem helytállóak, a településszerkezet teljesen megváltozott, mind néprajzi, mind gazdasági szempontból. A településen maradt ifjúság már nem ismeri, vagy csak töredékeiben az elmúlt időszakban még annyira élő szokásrendszert, sajátos beszédfordulatokat, a határrészek elnevezését, a helytörténeti jellegzetességekről, például a negyvennyolcas forradalomban történetekről, illetve a járványokról nem rendelkeznek elég információval. Dr. Szikora István műve az utolsó pillanatban született, kevésbé valószínű, hogy néhány év múlva a gazdag anyagból még sok maradna írott formában, még kevésbé azok emlékeztében, akik itt fognak élni. A helyiek számára is igen sok adalékkal szolgál ez a mű, mivel olyan munka, amely a legutóbbi háborúk és a világégés helyi vonatkozásait boncolgatná, igen nehezen kerül az érdeklődő kezébe, hiszen néhány újságcikken kívül nem is igazán születtek írások ebben a témában. Mostanában, amikor egyre divatosabb a családfakutatás és helytörténet, még mindig sok a fehér folt sok témában, és egyenlőre, legalábbis addig, ameddig az őslakosok leszármazottai élnek a faluban, igény mutatkozik ezek feltárására, hiszen a valamikori lakosok megélhetésének forrásai, a földművelés fejlődése, a vizek lecsapolása, ezek hatásai a helyi családok életére még mindig érdeklődésre tart számot. Összefoglalva hiánypótló művet vehet kezébe az olvasó, hiszen olyan témákról kaphatunk adatokat, amelyek kevésbé voltak népszerűek az elmúlt időszakban. Az is megemlítendő, hogy a gazdagon illusztrált mű nem csak a helytörténészek, kutatók és geodéták érdeklődésére tarthat számot, hanem olyanoké is, akik csupán gyermekkoruk néhány színterét kívánják viszontlátni, ha nem is élőben, de legalább nyomtatott formában.”³

Ezen említett érdemein túl a könyv, mint azt az előszóban a szerző elmondja, azt is megcélozta, hogy megírja az 1848-49-es magyar szabadságharccal, valamint az első- és második világháborúval kapcsolatos kupuszinai eseményeket,

³ Zsellér István: Szeretett szülőfalum: Kupuszina – hiánypótló mű. *Nyugat-bácskai hírössze-foglaló*. <http://nyugatbacsikaihirosszefoglalo-zseller.rhcloud.com/riportok/szeretett-szulofalum-kupuszina-hianypotlo-mu/>. 2013/02/05.

történeket. Pontosítson bizonyos korábban megjelent téves adatokat, helyesbítsen a községgel kapcsolatos véleményeket, és főként hitelesen beszámoljon „a földművelés alakulásáról, a termékszerkezet folyamatos változásáról, a felszíni vizek lecsapolásáról és a legfájóbb pontról, a munkahelyeknek a hatalom részéről történő tudatos megszüntetéséről a faluban.”⁴

Látható, hogy Szikora mennyire ragaszkodik a valóság megragadásához, amit a falunév következetes Kupuszina alakjának használata is mutat, mert hiszen a magyar időkben Bácskertesre keresztelték át és használták e nevet. A mai nevet nem elemzi, de említi Silling Istvánnak A kupuszinai nyelvjárás és szótára című 2008-as könyvét, ahol a névelemzés megtörtént, bár Szikora ezt a névanyagot is még kiegészíti pár helyi földrajzi névvel. A község magyar nevét – Bácskertes⁵ – tehát kertészkedő lakosságáról kapta, amint a szerb *kupus* is káposztát jelent.⁶ Ez a kezdeti névtani bizonytalanság az igen késői alapítás miatti is lehet. „A mai, római katolikus vallású, jobbára palóc eredetű lakosság két és fél évszázada, 1751-től települt Kupuszinára Heves és Nyitra megyéből, valamint jócskán érkeztek lakosok a kalocsai Sárközből is. Kupuszina újratelepítési okmányát 1751. május 14-én írták alá Zomborban. Akkor ideköltözött 150 magyar és szlovák nemzetiségű család”.⁷ A mai terület előzményeként a község honlapja említi, hogy a mai Kapuszinától északnyugatra a Duna partján „a középkorban egy Hetes nevű település létezett ezen a helyen, melyet a régi térképek esetleg Kis Hetes, Nagy Hetes vagy Gyűrű Hetes néven is jelölnek egészen a török uralom végéig.” Az oklevéli adat Györffyénél Budrug várföldi birtok 1297-es Hetys, 1338-as Hetus néven, és van XVIII. századi térképi feltüntetése Hetes, majd Etes pusztá néven.⁸

Silling szerint „Kupuszina a legdélibb homogén palóc nyelvjárású település a magyar nyelvterületen. A XVIII. században, 1751-ben érkeztek új lakói Heves és Nyitra vármegyéből (Nagyhind környékéről) nyugati palóc magyarok, kisebb számban szlovákok, a Kalocsai Sárközből pedig magyarok és katolikus

⁴ Szikora (2011), 13. Hiszen még a helyi közigazgatási központ részéről sincs minden rendben, mert „a falu kizsigerelése Apatin részéről állandó folyamat”.

⁵ „A falut 1904-ben nevezték el Bácskertesnek. Lakói máig ragaszkodnak a falu hagyományos nevéhez.” (Dr. Silling István: A bácskai Dunamellék: A Dunatáj. *A Délvidék történeti földrajza*. Szerk. Nyíregyháza, 2006. 197. <http://zeus.nyf.hu/~foldrajz/konyvek/delvidek.pdf>.)

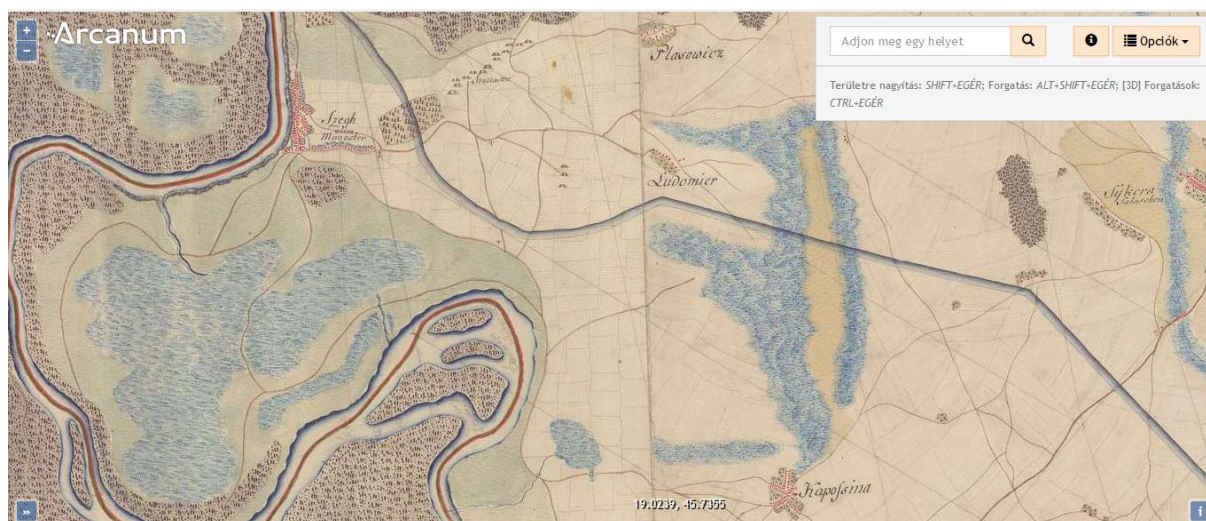
⁶ Bácskertes. *Wikipédia enciklopédia*, <https://hu.wikipedia.org/wiki/B%C3%A1cskertes>. Az Első Katonai Felmérés térképén a falunév: Kapossina, a Másodikon: Kupuszina.

⁷ Kapuszina története. *Kapuszina honlapja*

<http://www.kupusina.org/main/index.php?id=tort>. A mai (2016.06.06.) déli harangszó a Kosuth Rádióban a csak 1890-ben alapított Muzslyáról szólt. Ez Nagybecskerek külterülete volt, de 1905-től Felsőmuzslya néven Torontál vármegye önálló települése, s ma Nagybecskerek 9. kerülete (<https://hu.wikipedia.org/wiki/Muzslya>).

⁸ Györffy György: Az Árpád-kori Magyarország történeti földrajza. Bodrog megye. Akadémiai Kiadó harmadik kiadás, Budapest, 1987. 719-720.

dalmaták, s néhány német család az 1760-as években, illetve későbbi beszivárgással. Vezetékneveik máig őrzik származásukat. A XX. század elejére mindannyian elmagyarosodtak, s egységes Kupusztina-tudattal rendelkeztek, amit mindmáig megőriztek. Nyelvjárásuk a nyugati palóchoz legközelebb álló, azonban még ettől is különböző magyar nyelvük egyedülálló, éppúgy népviseletük. Ennek eredeti vonásai, a palóc színvilág és a sárközi forma mellé fölvtették a környezetükben élő Duna menti németek ruházatának néhány elemét is. Hagyományos lakberendezésükben is hasonló hatások észlelhetők. Szokásaik is változtak az eltelt harmadfél száz esztendő alatt, s a Dunatáj másik két-három falvával több rokonságot mutatnak. Népköltészetük már jellegzetesen alföldi.”⁹

Az Első Katonai Felmérés (1763-87) térképén Hetes még nem szerepel.¹⁰

Nincs Hetes a Második Katonai Felmérés (1806-69) térképén se.¹¹

⁹ Silling (2006), 197.

¹⁰ <http://mapire.eu/hu/map/firstsurvey/?bbox=2100986.377960497%2C5737200.914400224%2C2127089.6231198846%2C5748341.611272788>.

Kapusztina és környéke a Harmadik Katonai felmérésen (1869-87).¹²

Szikora István könyve aprólékosan sorra veszi a falusi élet minden fontosabb mozzanatát, azaz a lakóhely és környezete mutatta feladatvégzési és életmódból fakadó területek, természetátalakítás, termelés, tenyésztés, foglalkozások, építmények, épületek, élőhelyek, életfeltételek együttesét. Ami által jól megrajzolja számunkra szülőföldje, szeretett szülőfaluja 260 évének életmódját, a túléléshez és a rangos, szép élethez szükséges tevékenységek egyéni és együttes végzésének gyakorlati folyamatát, és ezek múltbeli eredetét, máig tartó folytonosságát vagy valamikori megszűntét. Tökéletes leltárt ad, a mindennapi és ünnepi élet területei, adatai tárulnak fel művében, mintegy utolsó híradásként néha, hogy volt ilyen, hogy ilyen volt annak előzménye, ahová jutottunk mára, itt a Kárpát-medencében, itt a világban: paraszti és magyar sorsban.

Életteli munkáját dicséretes módon több érdekes szemléltető eszközzel is be-fogadhatóbbá tette. Felhasznált 32 régi katonai, kataszteri és tájtérképet, némelyiket részleteiben kinagyítva. Készített 14 táblázatot és 4 grafikont. Közreadott 100 fényképet, ebből 20 légifelvételt. Fénymásolatban mellékelte 448 kapusztinai halotti anyakönyvi kivonatot 1831. május–szeptemberből, a kolerajárvány idejéből. És még 5 egyéb fénymásolt mellékletet, köztük az 1751-es alapító okiratot.

Tartalmilag vegyük sorra, ha csak címszavakban is, mi mindenről tudósít és tájékoztat bennünket, késői utódokat és jelenben boldogulni akarókat.

Kapusztina földrajzi fekvése és határa, kataszteri területe és annak megoszlása területfajták és dűlőnevek szerint. Domborzata és vízrajza, mesterséges folyóvize, mellék- és lecsapoló csatorái és a Dun–Tisza–Duna csatorna. Természetes úton keletkezett állóvizei a határban és a község területén, valamint mester-

¹¹<http://mapire.eu/hu/map/secondsurvey/?bbox=2105094.8682308253%2C5736283.670060801%2C2131198.113390213%2C5747424.366933365>.

¹²http://mapire.eu/hu/map/hkf_75e/?bbox=2108075.912333947%2C5735385.534978451%2C2134179.1574933347%2C5746526.231851015.

séges bányagödrei, ahonnet a házakhoz vert falához kitermelt földet pótolták a házak udvarán, szám szerint 21, mind külön elnevezés alatt.

A község határrészeinek bemutatásakor megismerkedhetünk olyan dűlőnevekkel, mint az Angyalosok, melyek lecsapolt földek, a Budzsák, a legnyugatibb határrész a kanyargó Duna mellett, az Epreskert, amely a selyemhernyó tenyésztéshez szükséges eperfákat szolgáltató faiskola volt. A Jogok dűlőnév tízféle néven is szerepel, de eredete ismeretlen, bár más községben is megtalálható. Volt még két Kenderföld, a nehezen megművelhető Keserűs, a Kisbresztovác, Akasztófa-dűlő, Kishát, Középső-rét, Kucsá alatt, Kukoricaföld, Kurják, Kis és Nagy Lukovistye, Monasztír, Mosztonga, Nádszerűskert, Nagyhát, Opernkanca. Utóbbi talán Opfernkanca lehetett, azaz Kancaáldozat, ismét a művelési nehézségre utalva. Több Remanáció, ami a maradványföld latinul a lecsapolás után. Rúnya határrész hat dűlőből állt és 1762 óta ismert a nagysága. Talán az egyik 1815-ben összeírt Runyanac gazda nevéből. Itt volt a Balaton-tó,¹³ mellette a Balatonok, kaszálók. Szikora leírja az itteni termékszerkezet-váltásokat is.

További határrész és dűlőnév még a Szőlőkalatti, Kúti, Szabados, Süketlapos, ahol a hang elveszik, Elsővölgy, Kökényesi, Szállások, Székes, Szűrűskert, Sziget, Szigótyka, Szilvás, Tulahíd, Zsellérjogok és nyolc legelő. Ezek a beszédes nevek jól mutatják a népnek a helyek tulajdonságait, összefüggéseit megkülönböztető és a gyakorlati tájékoztatást segítő névadását. Ezért vannak megnevezett ország- és dűlőutak is, aztán a hajózható vízi utak, a hajóvontatáshoz kiépített út és a vasút.

Szikora előadja a község részletes történetét is, majd felsorolja a falu utcáit és részeit. Utóbbiak Felseje, Alsaja, Puzsár, Kültelek, Putri, Fehérföld, Gréda, Kis és Nagy Szelencse és Zelentor. Kitér a közösségi ásott és fűrt kutakra is a faluban és a falu határában. Elemzi a lakosságot származási helye és beszélt nyelve, az ősök családneve és a nemzeti és felekezeti hovatartozás alapján, részletezett számadatokkal. Beszél az árvíz és belvíz ellenei védekezésekről, a tűzvészekről, és kiemelten az 1831-es kolerajárvány lefolyásáról, az áldozatokról nem és életkor szerint.

Bemutatja a háborúk okozta megrázkódtatásokat: az 1848-49-es szabadságharc résztvevőit, a szabadságharc az első és második világháború hősi halottait és más áldozatait, az 1990-es délszláv háborúk helyi megjelenését NATO-bombázás alakjában.

Végül előadja a település gazdálkodását, a földművelés alakulását a közösségi termelésig (kolhozosításig), a növénytermesztés termékszerkezetét, megoldásait, az állattenyésztés alakulását, valamint megmutatja a kapuszinai fontosabb épületeket.

¹³ Ismeretes, hogy a Balaton mint kelta név sekély vizet jelent.

Jellegzetes kapuszinai népviselet ma.¹⁴

Szikora István könyve Kupuszináról nem csak a hely és lakói történetének, hanem éltető, fenntartó közössége jövőbeli boldogulásának segítő műve is, mert felelősséget vállalva feltárja a káros folyamatokat, a sajnálatos romlásokat és vállalkozik az előremutató megoldások, eljárások megkeresésére, felmutatására, azokat követendő példaként tárgyalva. Őszinteségével nem bújik el a gondok elől, azokat nem bújtatja a látványosabb eredmények mögé, és ami előremutató, azt kiemeli, hangsúlyozza. Ezzel pedig élővé teszi művét, amely ezen túl remélhetően a község életében írja tovább önmagát, felhasználva a megőrző, továbbvivő tapasztalatokat és értékelve minden kapuszinai vagy Kapuszináért aggódó, érte tevő – mint amilyen Dr. Szikora István is – hozzáadott teljesítményét.

¹⁴ <http://vajdasag.rs/images/0/08/Szuretbal3.jpg>.